

Az utolsó párbaj – Ferenc József és Kossuth Lajos gyászszerztartása ^[1]

Kossuth Lajos 1894. március 20-án hunyt el Torinóban. Az egykori kormányzó elnök határozottan, a végsőig visszautasította, hogy elismerje önmagát a számára kizárólag osztrák császár alattvalójának. Temetése, amelyet a magyarok szerint jogszerűen csak 1867 óta uralkodó I. Ferenc József utasítására nem lehetett az államkassza költségére megszervezni, felrázta a magyar közvéleményt. Öfélésege kormánya tagjainak szigorúan meg volt tiltva, hogy részt vegyenek ezen a politikai gyásztakson.

1. Az *Olvasd!* című újság címlapja Kossuth halálhírével

1894. április 1.

Jelzet: MNL OL K 26–1894–650 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok – Eredeti, nyomtatott.

Kossuth Lajos 1893-ban önmagát „[popup title="egy már regévé vált mult romjának" format="Default click" activate="click" close text="ECKHART FERENC: Ferenc József és a Kossuth-kultusz. Budapesti Szemle, 1927. december. 370–378., itt 371."]

érezte. A majd' három évtizeddel fiatalabb Ferenc József ugyanekkor szintén azt konstataálta, hogy „[popup title="egyre inkább rozoga öregemberré" format="Default click" activate="click" close text="LEIDINGER, HANNES–MORITZ, VERENA–SCHIPPLER, BERNDT: Schwarzbuch der Habsburger. Die unrühmliche Geschichte eines Herrscherhauses. Haymon Taschenbuch. Innsbruck–Wien, 2010, 212."]

válik. Az alábbiakban nem a két ősz államférfi önértékelésével, de nem is a hasonlóan kritikus korabeli véleményekkel foglalkozunk. Azt vizsgáljuk, lehetséges-e, hogy az az uralkodó, aki legnagyobb ellenlábasa fiát később saját [popup title="miniszterévé" format="Default click" activate="click" close text="KATONA TAMÁS: Kossuth temetése. História, 1989/3., 19–21., itt 19."]

Anyi bizonyos, hogy Krúdy Gyula korabeli ítéleténél árnyaltabb álláspontra van szükség. A magyar próza kiemelkedő alakja ugyanis így vélekedett: „Két nevezetes temetést láttak az Osztrák–Magyar Monarchiában, akiknek alkalmuk volt az eseményekben részt vevetni: Kossuth Lajos és Ferenc József temetését. [...] Kossuth temetésén sokkal többen voltak, mint Ferenc Józsefén. A két kemény öregember [...] már temetésekor eldöntötte, hogy kinek az élete jelentett többet az emberiség szempontjából, mert a történelem ítélete már a temetés napján [popup title="kezdődik..." format="Default click" activate="click" close text="Idézi BENCE ERIKA: Egy legenda folytatása. Krúdy Gyula: Kossuth fia. HÍD, 2002/08–09, 1121–1125., itt 1123–1124."]

Osztrák–magyar

Pedig minden olyan szépen kezdődött. [popup title="István főherceget" format="Default click" activate="click" close text="Habsburg-Lotaringiai István Ferenc Viktor főherceg (1817–1867): osztrák főherceg, magyar királyi herceg, Magyarország nádora 1847–1848-ban."]

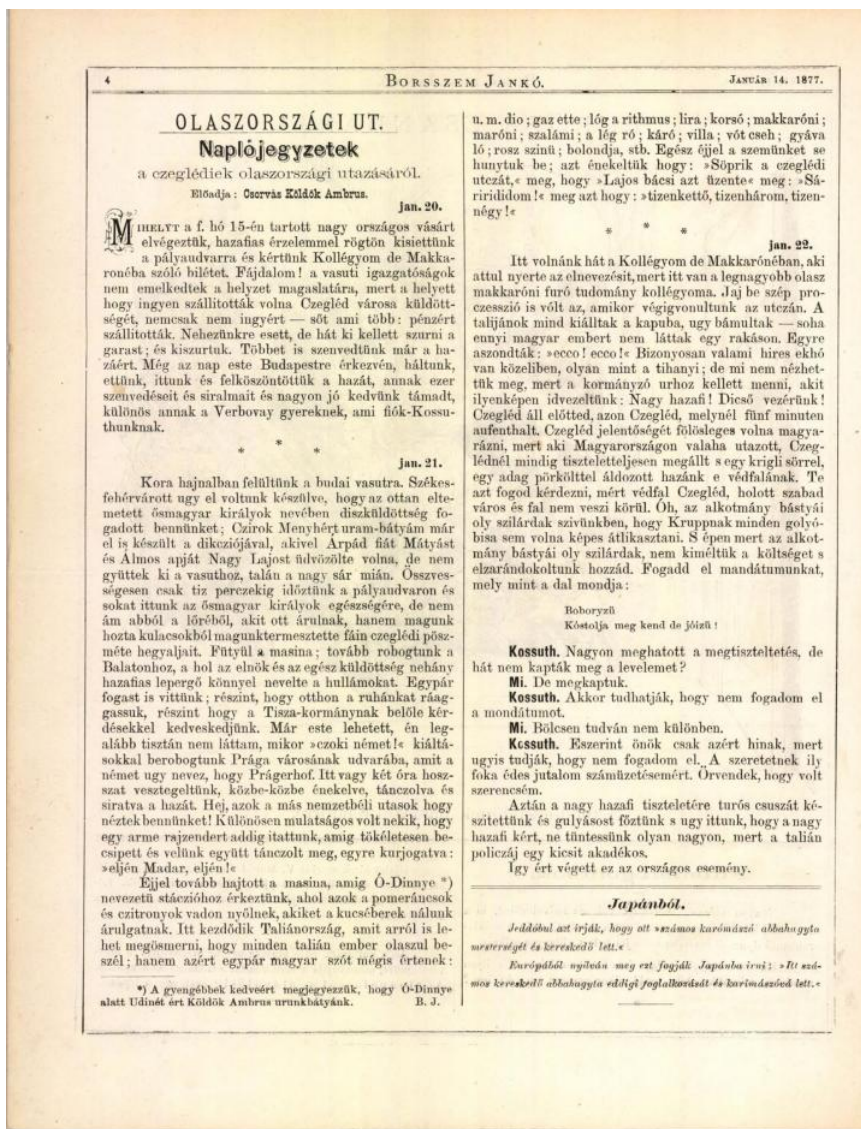
apja, [popup title="József" format="Default click" activate="click" close text="Habsburg József nádor (1776–1847): német-római császári herceg, osztrák főherceg, magyar királyi herceg, császári-királyi tábornagy, a Habsburg-ház magyar, vagy nádori ágának megalapítója. 1796-tól haláláig Magyarország nádora."]

halála után, 1847-ben Magyarország nádorává választották. Mivel a mindenkori nádor hagyományosan egyben Pest vármegye főispánja is volt, 1847. október 16-án sor került a főispáni beiktató ünnepségre is, ahol a király nevében a 17 éves Ferenc József főherceg mondott magyar nyelvű beszédet, amelyben kijelentette, hogy „ünnepelni fogja mindig e napot”, melyen „a magyar

nemzethez való élénk ragaszkodásának nyilvános jelét" [popup title="adhatta" format="Default click" activate="click" close text="GERŐ ANDRÁS: Ferenc József és a magyarok. Habsburg Történelmi Intézet, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Bp., 2016. 32–33.]. A szintén jelenlévő Kossuthot is elvárásolta az ifjú főherceg, és megerősítette, hogy „a Habsburg-ház nagy reményű ivadéka [...] első fellépésekor e nemzet szeretetét magáévá tette”. A megjegyzést azonban nem a beiktatásra tette Kossuth, hanem 1848. március 3-án, a pozsonyi rendi gyűlés előtt, ahol híves kritikával illette a kormányzati rendszert és felszólította a dinasztia, hogy válasszon „saját java s egy korhadt rendszert tartogatása között”, és a Monarchia alkotmányos átalakítását [popup title="követelte" format="Default click" activate="click" close text="Kossuth beszédét lásd: http://mek.oszk.hu/04800/04834/html/kossuth0002/kossuth0002.html (A letöltés ideje: 2017. június 7.)].

A sikeres, törvényes forradalom és a levett szabadságharc után, amelyben a Habsburg-házat trónfosztottá nyilvánították és Kossuthot kormányzó elnökké választották, Magyarország számos politikai és katonai vezetőjének száműzetésbe kellett vonulnia. Kossuth fél évszázados emigrációja során végig konzervensen hű maradt az 1849. április 14-én Debrecenben meghirdetett céljához és önmagához. „Az osztrák uralom elleni élő [popup title="tiltakozásként" format="Default click" activate="click" close text="SZEKFŰ GYULA: Az öreg Kossuth 1867–1894. Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. Akadémiai Kiadó, Bp., 1952, II. kötet, 341–433., itt 351.]” vetette el a kiegyezést, tehát azt a politikai akaszt, amellyel a magyar nemzet nézete szerint hátat fordított korábbi eszméinek, és amely olyan „chloroform, mely hazug parlamentarizmusával elaltatja a népet, és síkló, mely végveszedelembé viszi a [popup title="nemzetet" format="Default click" activate="click" close text="SZEKFŰ: 1952, 391.]”. Hozzá kell ehhez tenni, hogy Kossuthot ebben a kérdésben nem „doktriner vaskalaposág”, vagy „indulatvezérelt [popup title="elfogultság" format="Default click" activate="click" close text="CSORBA LÁSZLÓ: Kritika és kultusz: Az öreg Kossuth Turinban. In: Kossuth Lajos, a „magyarok Mózese”. Szerk. HERMANN ROBERT. Osiris Kiadó, Bp., 2006, 213–251., itt 229.]” vezette. 1877 elején a ceglédi százas bizottság előtt jelentette ki, hogy amennyiben Ferenc József nem lenne osztrák császár, hanem kizárólag magyar király, akkor hazamenne, „habozás nélkül [...] és minden tartálék gondolat nélkül letenné kezébe a hűség esküjét és meg is tartaná becsületes loyaltitását mindhaláláig.” Ebben az elvi republikánizmusra sem zavarná, mert „nem a személyben, nem a családban van az incompatibilitás, hanem az osztrák császári minőségben”. „Nagy szó ez értőlem, uraim!” – mondta a talán meglepett összegyűlték előtt –, mert közte, a trónvesztés indítványozója és azon kéz között, „melybe a hűség esküje leteendő volna, egy iszonyatos vértenger [popup title="áll" format="Default click" activate="click" close text="Az 1877. január 24-én elmondott Kossuth-beszédet lásd: http://mek.oszk.hu/02200/02223/html/03.htm (A letöltés ideje: 2017. június 7.)].”

2. Beszámoló a ceglédiek olaszországi útjáról

Borsszem Jankó, 1877. január 14. 4. – Eredeti, nyomtatott. [3]

A két államférfi életre szóló párvialának utolsó előtti felvonása egy Kossuth számára majdnem halálos tördőfessel kezdődött. A magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvénycikk 31. paragrafusa – nyilván nem véletlenül – Kossuthot is érintette. Eszerint az a magyar állampolgár, aki hivatalos megbízás nélkül tíz éven át megszakítás nélkül a magyar korona területén kívül tartózkodik, csak akkor nem veszíti el magyar állampolgárságát, amennyiben az elkövetkezendő tíz évben, de legkésőbb 1890. január 8-ig „valamely osztrák–magyar konzuli hivataltól tartózkodási jegyet nyer, avagy valamely osztrák–magyar konzuli község anyakönyvébe [popup title="beiratik" format="Default click" activate="click" close text="Ezen kívül K-nak a következő állampolgári esküt kellett volna letennie: „Én, N. N., esküszöm az élő istenre esküszöm (fogadom), hogy Ó császári és királyi Felsőséghez, Magyarország Apostoli királyához és a magyar korona országainak alkotmányához hű leszek és ígérem, hogy magyar állampolgári kötelességeimet híven teljesíteni fogom.” A törvény szövegét lásd: https://1000ev.hu/index.php?a=3&m=5880 (A letöltés ideje: 2017. június 7.)”]. Kossuth 1889 nyarán írott levelében, tehát röviddel a törvényi határidő lejártá előtt megerősítette, hogy ennek a követelménynek nem tud és nem is akar megfelelni. Ez ugyanis azt jelentené, hogy osztrák–magyarok vallaná magát, ami soha életében nem volt és nem is lesz, „[popup title="semmi feltétel alatt, semmi áron" format="Default click" activate="click" close text="ECKHART: 1927, 370]”.

„Elméje, lánglelke, a régi, hazaszeretete, aggódo gondossága változatlan, de a test görnyed már az idő súlya alatt, a halál fullajtárai, a betegsége, a gyöngülés már [popup title="bekövetkezett" format="Default click" activate="click" close text="BORUS JUDIT: Kossuth, a főváros halottja. Budapesti Negyed 3., 1994/1. http://epa.oszk.hu/00000/00003/00003/borus.htm (A letöltés ideje: 2017. június 7.)” – ítélték ezt a hazai közvélemény Kossuth szemléi és fizikai állapotáról, így nem csoda, hogy [popup title="Tisza Kálmán" format="Default click" activate="click" close text="Borosjenői és szegedi Tisza Kálmán (1830–1902): a Szabadelvű Párt politikusa, miniszterelnök (1875–1890), nagybirtokos, az MTA tagja. [magyar miniszterelnök 1889. április 28-án felirattal fordult az uralkodóhoz. Ebből kiderült, hogy már 1887-ben – miután a Kossuth elhunytáról szóló hamis hír alapján megemlítette Öfelségének, hogy „nem lehet meglepni hagyni magunkat” egy olyan

eseménytől, amely a természet törvénye szerint bármikor bekövetkezhet – megkapta a legfelsőbb jóváhagyást ahhoz, hogy a témával kapcsolatos nézeteit írásban előterjessze az uralkodónak. Az egykori kormányzó elnök érdemeinek méltatása után Tisza egyrészt kijelentette, hogy Kossuthnak még halálában sem lehet megbocsátani, mivel „az utolsó pillanatig nem hagyott fel magának a kiegyezésnek és az ezen az alapon ténykedő törvényhozás jogosultságának tagadásával”. A törvényhozás közreműködése tehát kizárt, de a társadalmi köröket és a törvényhatóságokat nem lehet megakadályozni „részvétük kifejezésre juttatásában, gyászszertartások megrendezésében”, és még a kormány tagjainak sem lehet megtiltani, hogy önkéntes adományokkal támogassák egy emlékmű létrehozását, „ha e célból adakozásra szólítják fel őket”. Tisza biztos volt abban, hogy „lármára, zajongásra és tüntetésekre kerül majd sor, [...] de ez hamarosan elmúlik minden káros következmény [popup title="nélküli" format="Default click" activate="click" close text="Idézi BORUS: 1994., illetve Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K26 VIII 1596/1889 – Kossuth Lajos netán bekövetkezhető halála esetén követendő magatartásról. (262. cs.)”].

3. A Kossuth Lajos esetleges halálakor követendő magatartásról

Handwritten manuscript snippet 4, showing dense cursive text on aged paper.

[4]

Handwritten manuscript snippet 5, showing dense cursive text on aged paper.

[5]

Handwritten manuscript snippet 6, showing dense cursive text on aged paper.

[6]

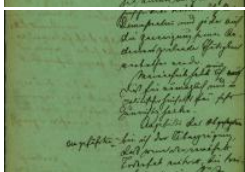
Handwritten manuscript snippet 7, showing dense cursive text on aged paper.

[7]

Handwritten manuscript snippet 8, showing dense cursive text on aged paper.

[8]

Handwritten manuscript snippet 9, showing dense cursive text on aged paper.

[9]

Handwritten manuscript snippet 10, showing dense cursive text on aged paper.

[10]

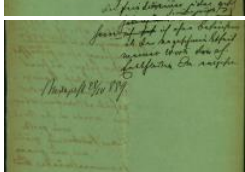
Handwritten manuscript snippet 11, showing dense cursive text on aged paper.

[11]

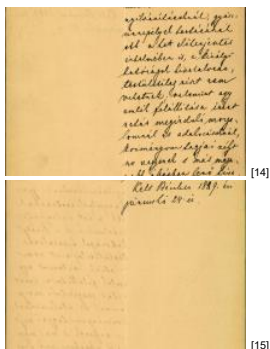
Handwritten manuscript snippet 12, showing dense cursive text on aged paper.

[12]

Handwritten manuscript snippet 13, showing dense cursive text on aged paper.

[13]

[14]

[15]

[Tovább a galéria oldalára](#) ^[16]

1889. április 28.

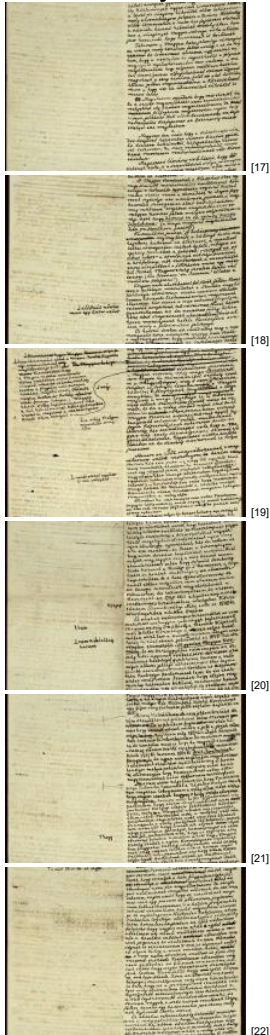
Jelet: MNL OL K 26–VIII–1596/1889 – Eredeti, kézzel írt felirattervezet.

A Legfelsőbb Elhatározás 1889. június 24-én érkezett meg Budapestre. Ferenc József helyesléssel vette tudomásul miniszterelnöke álláspontját, ugyanakkor egyértelműen kijelentette, hogy a részvénytulajdonosoknál sem „a királyi hatóságok hivatalosan, testületileg”, sem a kormány tagjai az adakozásoknál részt nem vehetnek, a magasabb hivatalnokok és országos méltóságok pedig szintén tartózkodjanak ettől. Végül megerősítette, hogy a törvénykezési út kizárása akkor is fenntartandó, ha „az illető holt tetemének hazahozataláról és az országban eltemetéséről lenne” [popup title="szó" format="Default click" activate="click" close text="A Legfelsőbb Elhatározás fordítását lásd uo."]. Ferenc József tehát ragaszkodott ahhoz – és ez kormánykörökben nem volt ismeretlen –, hogy a néven nem nevezett Kossuthnak megadható a végítzesség, „csak a király s a fennálló törvényes állam, melyet ő negált, nem vehető [popup title="igénybe" format="Default click" activate="click" close text="Thallóczy naplóját idézi BORUS: 1994."] – szármolt be [popup title="Thallóczy Lajos" format="Default click" activate="click" close text="Thallóczy Lajos (1857–1916): történész, az MTA tagja, a Magyar Történelmi Társulat elnöke, politikus. 1885-től a bécsi udvari kamarai levéltár igazgatója, 1908-tól közös pénzügyminisztériumi osztályfőnök, 1912-től valóságos belső titkos tanácsos. 1916-tól a megszállt Szerbia polgári kormányzója, vasúti szerencsétlenség áldozata lett."], a bécsi Udvari Kamarai Levéltár igazgatója.

Ki is lett díszpolgár?

Tisza nem csupán Kossuth várható halálára készült, hanem a sajátjára is – politikai értelemben. Hiszen másfél évtizednyi parlamenti harc után az ún. véderővitában politikailag teljesen elhasználódott. Zárójelenetét a politika színpadán hatásosan kívánta megrendezni. Az 1890. február 12-i minisztertanácson javaslatot tett az állampolgársági törvény módosítására. Eszerint amennyiben valakit egy magyar város díszpolgárrá választ és az illető a választást elfogadja (Kossuth rövid idő alatt több mint 30 díszpolgári címet kapott), akkor a honpolgársága tíz év távollét ellenére sem szűnne meg. Ezt a módosítást saját kormánya szavazta le, azzal az indoklással, hogy el kell kerülni annak a látszatát, hogy a módosítást annak a Kossuthnak a kedvéért hozzák meg, aki „megtagadja [...] az ország törvényeinek [popup title="elismerését" format="Default click" activate="click" close text="Tisza távozásához lásd Magyarország története 1890–1918. Főszerkesztő: HANÁK PÉTER, szerkesztő: MUCSI FERENC. Magyarország története tíz kötetben. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978, 53–55."]. Tisza rivaldafényben távozhatott, ugyanakkor Kossuth határozottan visszautasította ezt a kibúvót is, mert „nem lopózik be hátsó ajtócskán a házba, melyből a főajtón kidobták.” A „törvényesített jogtalanság” ellen, mivel más nem tehetett, hontalanságával [popup title="tiltakozott" format="Default click" activate="click" close text="ECKHART: 1927, 371."]. Egy bizalmas levélben sokkal keményebben fogalmazott: „Nekem Ferenc Józsefhez csak egy szavam lehet: »Te osztrák császár! Te akadályozd el nemzetem boldogságának, pusztulj, takarodj [popup title="Magyarországból" format="Default click" activate="click" close text="SZEKFÜ: 1952, 412."].

4. Kossuth helyzetértékelése, amelyben önmagát saját nemzete száműzöttjének nevezi

[17]

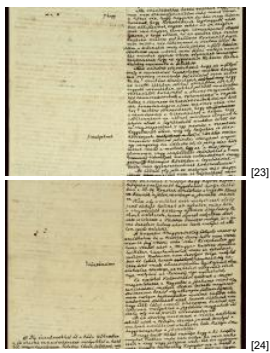
[18]

[19]

[20]

[21]

[22]

[23]

[24]

[Tovább a galéria oldalára](#) [25]

1889. június

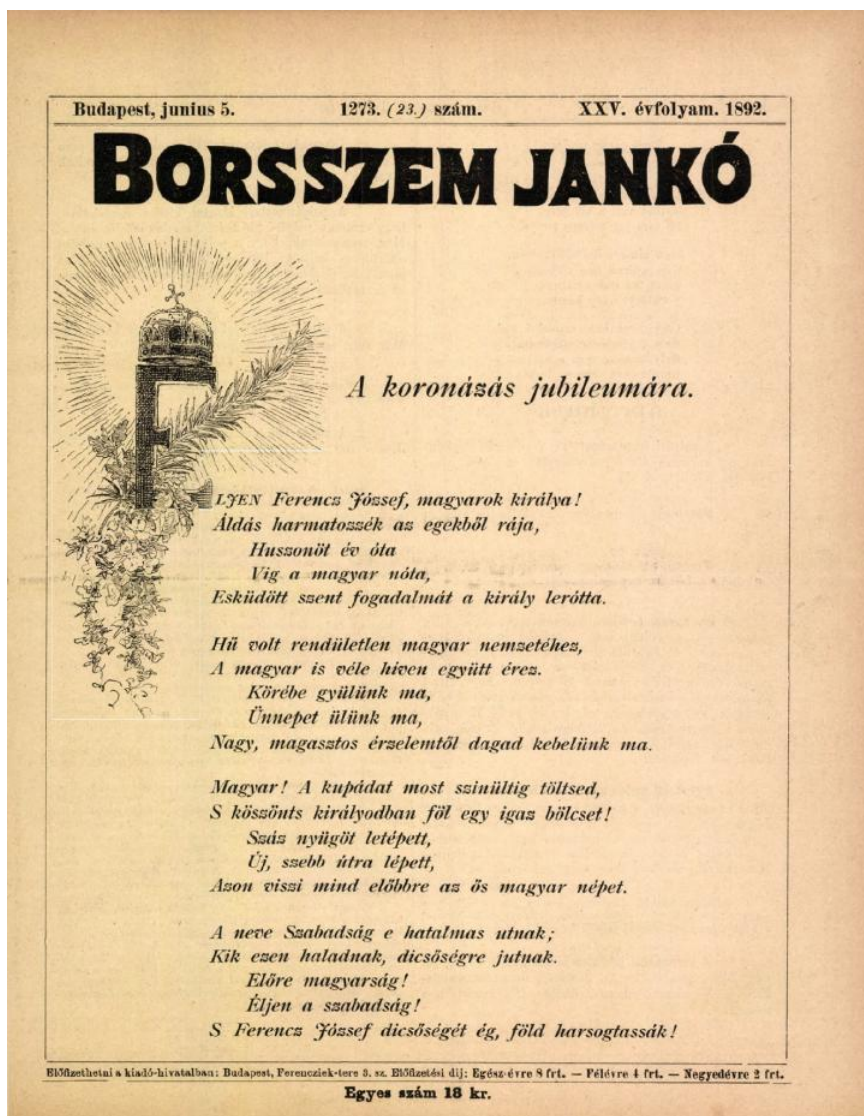
Jelzet: MNL OL R 901–6897 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1526 utáni gyűjtemény, 1848/49-es és emigrációs iratok gyűjteménye, Kossuth gyűjtemény időrendi része (I. sorozat) – Eredeti, kézzel írt.

A napi politika eseményeit főleg hírlap kivonatokból követő uralkodó minden bizonnyal csupán a mérsékeltbb kirohanásról szerzett tudomást, de így is megdöbben. Számára Kossuth az örök forradalmár, „*dinasztija megátalkodott ellensége*” volt, aki a „*nagy önmegtagadások árán létrejött*” közjogi békét – életének legfontosabb, vaskövetkezetességgel írott művét – „*aláássa*”. Kossuth forradalma az ifjú császár legnagyobb megaláztatását eredményezte, kis híján szétrombolta a birodalmat, és Ferenc József arra kényszerült, hogy a dinasztia érdekében idegen segítséget kérjen. A mayerlingi tragédia évében pedig újabb politikai nehézségek vártak rá. Azt szó nélkül tűrte, hogy Kossuth rendszeresen üzeneteket és újságcikkeket küldött haza az emigrációból, és állást foglalt politikai kérdésekben. Kossuth kultuszát azonban a dinasztia és személyét érintő sérelemnek tekintette, a függetlenségi gondolat és a kultusz politikai hasznélvezője, a Függetlenségi Párt megerősödésében természetesen szintén nem volt [popup title="érdekelt" format="Default click" activate="click" close text="Ferenc József álláspontjához lásd: ECKHART: 1927, 371., illetve LUKÁCS, JOHN: Budapest, 1900. A város és kultúrája. Európa Kiadó, Bp., 2014, 153–154."].

Ferenc József az állampolgárság ügyében nem engedett, a díszpolgárságokkal azonban hosszú ideig nem törődött. Egészen addig, amíg mozgalom nem indult 1889 végén abból a célból, hogy a főváros is díszpolgári címet adományozzon Kossuthnak. [popup title="Ráth Károly" format="Default click" activate="click" close text="Ráth Károly (1821–1897): ügyvéd, jogász, várospolitikus, 1873-tól haláláig Budapest első főpolgármestere."], Budapest főpolgármestere 1889. december 27-én szolidan fenyegető levelet kapott [popup title="Pápay István" format="Default click" activate="click" close text="Pápay István (1827–1897): ügyvéd, jegyző, Ferenc József kabinettitkára, valóságos belső titkos tanácsos, osztályfőnök."], királyi kabinetirodai főnöktől. Eszerint Kossuth nyilatkozatai után a díszpolgárrá választás „*nemcsak kimondhatatlan gyengédség*”, hanem „*a korona méltósága és Ófelsége legmagasabb személye ellen intézett sértő merénylet*” lenne. Ha a fővárosi képviselőtestület elfogadná az indítványt, akkor Ófelsége a jövő évben „*kénytelen lenne a magyar fővárostól* [popup title="távolmaradni" format="Default click" activate="click" close text="Nem ez volt az első alkalom, amikor a király Kossuth miatt a távolmaradásával fenyegetőzött. 1892 szeptemberében hadgyakorlatot tartottak Pécsen, és a tervezett dátum egybeesett Kossuth 90. születésnapjával (szeptember 19.). Mivel a király nem kívánta végignézni ellenfele megünnepelését, ezért a pécsi főispánnak és a polgármesternek garanciát kellett vállalnia arra, hogy semmilyen incidens nem fogja megzavarni az uralkodó ottani tartózkodását. Ferenc József szeptember 12-én érkezett Pécsre, 15-én már ismét Bécsben volt, és csak 20-án utazott Gödöllőre. ECKHART: 1927, 375–376."]. Ráth válaszában biztosította az uralkodót arról, hogy mindent el fog követni annak érdekében, hogy ezt a merényletet [popup title="megakadályozza" format="Default click" activate="click" close text="A Ráth és Pápay közötti levélváltást lásd ECKHART: 1927, 372–374."]. A díszpolgárság kérdése valójában csak 1892. szeptember 14-én merült fel legközelebb, amikor a főváros közgyűlése 120 szavazattal 40 ellenében el is fogadta azt.

Néhány hónappal később, 1892 júniusában – bármilyen furcsán is hangzik – úgy tűnik, Ferenc József is megkapta a díszpolgári címet. Az ún. „*tízketetes akadémiai Magyarországtörténet*”, a jeles történések által összeállított *Magyarok krónikája*, sőt a neves magyar-amerikai professzor [popup title="John Lukács" format="Default click" activate="click" close text="Magyarország története: 84.; A magyarok krónikája. Szerk. GLATZ FERENC. Officina Nova, Bp., 2000, 488.; LUKÁCS: 2014, 155."], is arról számol be, hogy az uralkodó trónra lépésének 25. évfordulóján – mintegy cserében azért, mert a király 1892. június 10-én kelt Legfelsőbb Elhatározásával székesfővárosi rangra emelte Budapestet – díszpolgári címet kapott a magyar fővárostól. Ha azonban átlapozzuk a főváros közgyűlésének akkori jegyzőkönyveit (vagy éppen a jubileum alkalmából megjelentetett [popup title="emlékkönyvet" format="Default click" activate="click" close text="KOVÁCS DÉNES–SZIKLAY JÁNOS (szerk.): Koronázási emlékkönyv dicsőségesen uralkodó I. Ferenc József apostoli királyunk megkoronázásának 25-ödik évfordulója ünnepére. „Könyves Kálmán” Rt., Bp., 1892."], csodálkozva állapíthatjuk meg, hogy erről sehol sincs szó. Kossuth díszpolgári címének indoklásában van egy nagyon hosszú, patetikus körmondat, amelyben mind a nagy patriotával, mind az uralkodóval szemben manifesztálják a főváros lojalitását, ez zavarhatja meg a felületes szemlélőt. „*Tekintve, hogy Kossuth Lajos neve elválaszthatatlanul össze van forrva a magyar nemzet alkotmányos szabadságának visszanyerésére irányuló nemzeti törekvésekkel; tekintve, hogy Kossuth Lajosban a lángoló hazaszeretetnek és nemzete üdvének élt hazafit látja a nemzet összessége, kinek hervadhatatlan érdemei a történelem lapjaira örök betűkkel vésvék be; tekintve, hogy Kossuth Lajos Budapest fejlődése körül is a negyvenes években, különösen pedig 1848-ban elvévülhetetlen érdemeket szerzett, a közgyűlés, midőn lelkesült éljenzéssel rója le a törhetetlen hűség és legbensőbb alattvalói szeretet adóját a legalkotmányosabb Uralkodó I. Ferenc József Magyarországot koronázó királyára, kinek áldásos uralkodása az alkotmányos szabadság virágzásának korszaka és a ki annak legmagasabb őre és oltalmazója – a tett indítványt szótöbbséggel elfogadja s Kossuth Lajost Budapest fő- és székfőváros díszpolgárává* [popup title="megválasztja" format="Default click" activate="click" close text="Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyve, 1892. szeptember 14. https://library.hungaricana.hu/hu/view/BPSZKJ_1892/?pg=267&layout=s (A letöltés ideje: 2017. június 7.) Az indítvány Preyer Hugó ügyvéd, liberális képviselő nevéhez fűződik."].

5. Köszöntő vers a koronázás jubileumára

Borsszem Jankó, 1892. június 5. 1. – Eredeti, nyomtatott. [26]

Egy '67-es a '67-es keretekkel szemben, vagy egy ügyes [popup title="coup" format="Default click" activate="click" close text="Coup, merész akció, trükk. Thallóczy Lajos véleményét idézi BORUS: 1994."?]

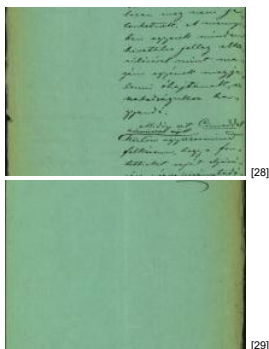
1894. március közepén egyre több hír érkezett Turinból Kossuth egészségi állapotának romlásáról, és mivel már a magyar kormányzati körök is a legrosszabbtól tartottak, a hivatalban lévő miniszterelnök, [popup title="Wekerle Sándor" format="Default click" activate="click" close text="Wekerle Sándor (1848–1921): politikus, az MTA tagja. Az első polgári származású kormányfő, háromszor (1892–1895, 1906–1910, 1917–1918) volt miniszterelnök. "]– ismerte Tisza 1889-es feliratát és a király egyértelmű válaszát is, ugyanakkor a közvélemény nyomását is szem előtt tartva – elkezdett lavírozni a király és a nemzet között. Tisztességes temetés Kossuthnak anélkül, hogy az uralkodó haragját magára vonja, vagy másként fogalmazva: „*Eltemetheti-e a Ferenc Józseffel frigyre lépett Hungária azt az embert, akit nem is olyan rég az apjául választott? És ha eltemetheti, akkor milyen* [popup title="módon" format="Default click" activate="click" close text="BÍRÓ JUDIT–GERŐ ANDRÁS: Kossuth halála. <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=89> (A letöltés ideje: 2017. június 7.)"]?– ez volt a megoldandó probléma. Rövid párbajra került sor Öfelsége és miniszterelnöke [popup title="között" format="Default click" activate="click" close text="Az eseményeket ECKHART: 1927. és BORUS: 1994. alapján foglaljuk össze. "].

Wekerle a kabinetirodán keresztül a Côte d'Azur-ön feleségénél, Sissinél tartózkodó királyhoz fordult, és először két követet – [popup title="báró Fejérváry Géza" format="Default click" activate="click" close text="Báró Fejérváry Géza (1833–1914): katonatiszt, politikus. 1884 és 1903 között hadügyminiszter, 1905–1906-ban magyar királyi miniszterelnök az ún. „darabont”-kormány élén. "] hadügyminisztert és [popup title="gróf Tisza Lajost" format="Default click" activate="click" close text="Gróf Tisza Lajos (1832–1898): politikus, Szeged város (árvíz utáni) újjáépítéséért felelős teljhatalmú királyi biztos (1879–1883), a király személye körüli miniszter (1892–1894). "], az Öfelsége személye körüli minisztert – küldött hozzá. Először azzal akartak tisztában lenni, milyen magatartást kövessen a kormány az esetleges képviselőházi határozatokkal kapcsolatban. Miután még „a kedvenc”, Fejérváry báró is átlépte kissé a józan mérlegelés határait és azt javasolta a királynak, hogy az küldjön koszorút Kossuth [popup title="temetésére" format="Default click" activate="click" close text="HAJDU TIBOR: Fejérváry Géza karrierje, avagy miképp lehetett egy magyar Ferenc József kedvence? Hadtörténelmi Közlemények, 117. évf. 2004/1. 3–60., itt 44. A király megsejthetett valamit, ugyanis a szárnységéje a következő táviratot küldte Cap Martin-ből Bécsbe: „Fejérváry holnap reggel érkezik, parancsom van, hogy megkérdezzem, mit akar.” MNL OL I34 – Pápay István kabinetirodai titkár hagyatéka, 1894/9. (2. cs.)"]. Wekerle maga is jelentkezett Bécsben. Az audiencia és az azt követő táviratváltás során két tény megerősítést nyert: Kossuthot (tekintettel a szövetségességre, a ciszlajtán területek lakosságára, a hadsereg érzelmeire, az alkotmányosságra és a törvényességre, stb.) sem az állam, sem a képviselőház költségén nem lehet eltemetni. Másrészt a nemzeti gyász különböző rítusain a kormánytagok és a felsőbb hivatalnokok részvétele kerülendő – tehát mindaz, amit már öt éve minden illetékes tudott, és amin a halál bekövetkezése után sem lehetett változtatni. Wekerle a gordiuszi csomót egy ügyes, jogszerű és elegáns húzással vágta át: Budapestet bízta meg a temetés lebonyolításával és a háttérben minden eszközzel támogatta a fővárost.

6. Belügyminisztériumi körlevél a hivatalnokok számára elrendelt részvételi tilalomról

[27]

[28]

[29]

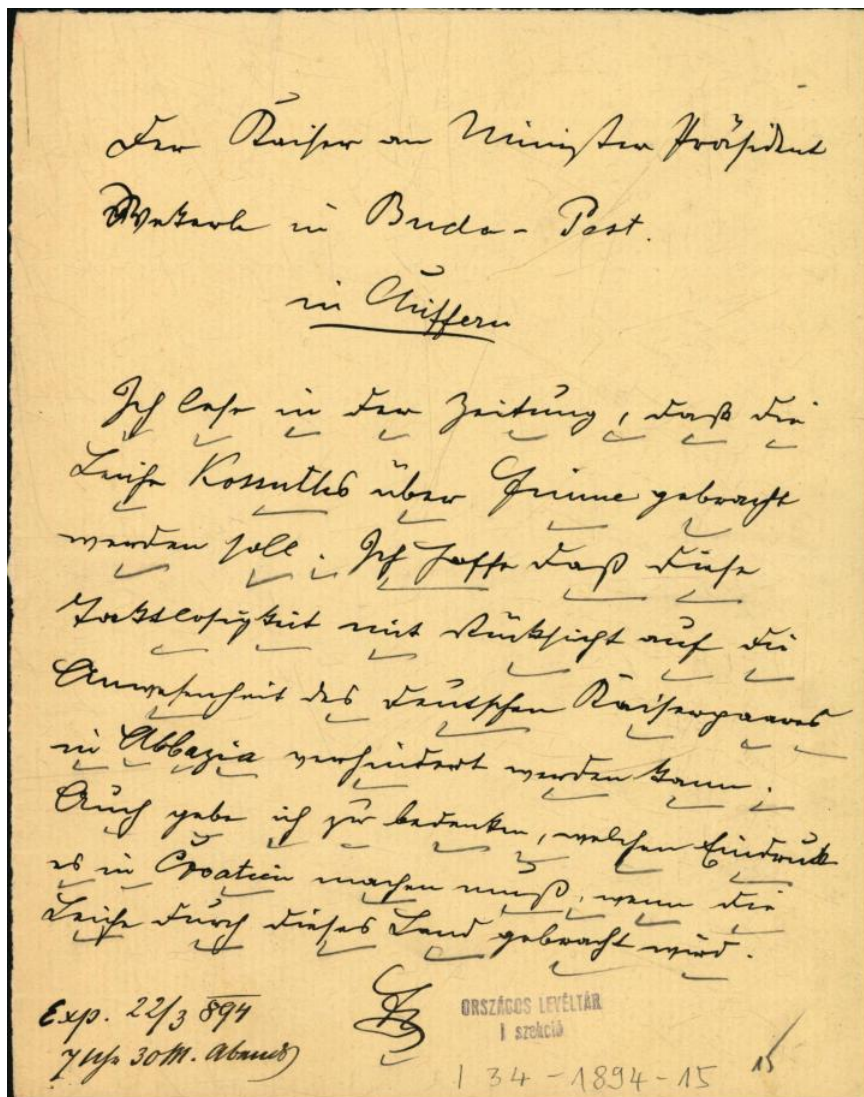
[Tovább a galéria oldalára](#) [30]

1894. március 26.

Jelzet: MNL OL K 148–XIV–1374/1894 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Belügyminisztérium, Elnöki iratok – Eredeti, kézzel írt fogalmazvány.

Sem az élő, sem a holt Kossuthot nem volt egyszerű ignorálni. Amikor 1886 végén egy Kossuthról készült festményt, [popup title="Parlaghy Vilma" format="Default click" activate="click" close text="Parlaghy Vilma (1863–1923): ismert portréfestő, több mint százhusz közéleti személyiség arcképét festette meg.], huszonhárom éves festőművész nő alkotását is bemutatták egy, a király által is felkeresett kiállításon, akkor az uralkodó megtehetette, hogy egyszerűen elsétál előtte és csak futó pillantást [popup title="vet rá" format="Default click" activate="click" close text="SZEKFÜ: 1952, 429."]. Most egy bonyolultabb kérdést kellett megoldani. Ferenc József ügyelt arra, hogy amennyiben szükséges, egy akta utolsó sorainak margójára tett kérdőjellel érje el, hogy kívánságai megvalósuljanak, illetve a gyász különböző megnyilvánulásait is kontrollálható keretek között lehessen tartani. Amikor pedig arra volt szükség, korrigálta kifogásokat kereső miniszterelnökét, aki a Béccsel egyeztetett vagy az uralkodó által elrendelt döntéseket a hazai publikum előtt olykor-olykor sajátosan interpretálta és a hivatalos tilalmakat nem vette túlságosan komolyan. A király véleménye Kossuthról tehát nem változott, és – hasonlóan az elhunyt száműzöthöz – önmagához konzervensen hű maradt. A temetéssel kapcsolatban Ferenc József semmihez sem akart hozzájárulni, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy megbocsátott a holtában hazatérő emigránsnak és hivatalos temetésről van szó.

7. Ferenc József felemelte a szavát az ellen, hogy a holttestet – tekintettel az Abbáziában tartózkodó német császári párra – Fiumén keresztül szállítsák haza

[31]

1894. március 22.

Jelzet: MNL OL I 34–1894–15 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok, Kabinettsarchiv, Geheimakten: Nachlass Pápay – Eredeti, kézzel írt.

A király fő- és székvárosa határozott választ adott: véres tüntetések zajlottak le Budapesten, amelyekről naponta kellett írásos beszámolót készíteni a királyi udvar számára, a szabályos utcai harcoknak halálos áldozata is volt. Rendőröket és azoknak a házaknak az ablakait, ahol nem volt kifüggesztve a gyász zászlaja, téglákkal dobálták meg. A hivatalos épületekre nem lehetett gyászlobogót kifüggeszteni. Ebből a pesti belvárosban tumultuózus és gyakran komikus jelenetek adódtak. [popup title="Esterházy Miklós" format="Default click" activate="click" close text="Esterházy Miklós (1817–1894): herceg, császári és királyi kamarás, apja, Esterházy Pál (1765–1866) 1848-ban király személye körüli miniszter volt."] herceg pedig kínos magyarázkodásra kényszerült a miniszterelnök és a

belügyminiszter előtt, miután a „*Trauerfahne nicht ausstecken*” (gyászlobogót nem kitűzni) szövegű távirata a „*női kezelő közeg*” hibájából a tagadószó nélkül érkezett meg Sopronba, és a herceget néhány soproni lap Kossuth-barát érzelmeiért dicsőítette. A gyász ellenére megtartott színházi előadásokat fiatalok zavarták meg, és a rendezvények csak akkor szűntek meg, amikor Kossuth fiai elgondolkodtak azon, hogy mégsem adják beleegyezésüket apjuk holttestének hazaszállításához. A hazai történészek – temperamentumtól függően – szintén nem spórolták a válogatott becsmérésekkel. Hanák Péter szerint a királyt „*uralkodóhoz méltatlan megátalkodottság*” vezette, sőt, "[popup title="beállt nála a merevgörccs" format="Default click" activate="click" close text="HANÁK PÉTER: Kossuth temetése és a Wekerle-kormány. História, 1994/5–6. 45–47., itt 45."]

8. Eszterházy Miklós herceg levele a miniszterelnöknek és a belügyminiszternek

[32]

[33]

[Tovább a galéria oldalára](#) [34]

1894. március 22.

Jelzet: MNL OL K467–Wekerle–1894–16 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Miniszterelnökség, Miniszterelnökök félhivatalos iratai – Eredeti, kézzel írt.

Kenyeres és... temetés

A hivatalos Magyarország – „[popup title="a teatralitást és a bombasztikus előadást kedvelő fővárosi publikum kielégítésére" format="Default click" activate="click" close text="LAKNER JUDIT: Halál a századfordulón. História, MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1993, 15."]

– korábban csak a Habsburg-uralkodókat megillető temetési szertartásokat rendezett a közélet és a kultúra meghatározó személyiségeinek, illetve korábbi szabadsághőseinek. [popup title="Batthyány Lajos" format="Default click" activate="click" close text="Gróf németújvári Batthyány Lajos (1807–1849): államférfi, az első felelős magyar kormány miniszterelnöke. 1849. október 6-án végezték ki Pesten.], az első felelős magyar kormány miniszterelnökének temetése 1870-ben „*felemelő és méltóságteljes*” volt, [popup title="Deák Ferenc" format="Default click" activate="click" close text="Deák Ferenc (1803–1876): politikus, jogász, államférfi. Az első felelős magyar kormány igazságügy-minisztere, a kiegyezés atyja, „a haza bölcse”.], a kiegyezés atyjáé 1876-ban „*izléses és szép*”, [popup title="Andrássy Gyula" format="Default click" activate="click" close text="Id. császkentkirályi és krasznahorkai gróf Andrássy Gyula (1823–1890): államférfi, 1867 és 1871 között a Magyar Királyság miniszterelnöke, 1871 és 1879 között a Monarchia külügyminisztere.]. Őfelsége külügyminisztere búcsúztatása 1890-ben „[popup title="már inkább csak pompázatos" format="Default click" activate="click" close text="KATONA TAMÁS: 1989, 21."]. 1894-ben az egész ország hisztérikus gyászba borult, a temetés politikai eseményné vált, végtelenül hosszú patetikus beszédekkel, a gyászba öltözött városban relikvia-vadászatot rendező tömeggel – amely először a Nyugati pályaudvarra befutott vonatról, majd a temetőben a sírról „*tarolta le*” a [popup title="koszorúkat" format="Default click" activate="click" close text="Ehhez lásd FÓNAGY ZOLTÁN: Végtisztesség és nemzetteremtés. 1848 utóélete temetésekben elbeszélve. http://www.klauzal.hu/cikk/697.html?PHPSESSID=687a6da75257150ad58c0b7b783f7e97 (A letöltés ideje: 2017. június 7.)"] –, illetve az államhatalom teljes távolmaradásával.

A miniszterelnök és a kormánytagok mellett, akik „[popup title="magasabb politikai tekintetek miatt" format="Default click" activate="click" close text="BORUS: 1994."]

maradtak távol, hiányzott [popup title="báró Bánffy Dezső" format="Default click" activate="click" close text="Báró Bánffy Dezső (1843–1911): politikus, főispán, a képviselőház elnöke (1892–1895), miniszterelnök (1895–1899), közben 1898-ban király személye körüli miniszter.], a Képviselőház Kolozsvárra menekült elnöke, [popup title="Vaszary Kolos" format="Default click" activate="click" close text="Vaszary Kolos (1832–1915): pannonhalmi főpap (1885–1891), esztergomi érsek, bíboros-prímás (1891–1912). Lemondott hivataláról.] hercegprímás és – az egri érsek és a szepesi püspök kivételével – a püspöki kar, a legtöbb arisztokrata, továbbá a főispánok és a hadsereg képviselői. Sőt, a temetést lázas igyekezettel megszervező, határozatokat hozó, bizottságokat és küldöttségeket alakító fővárosi főpolgármestere, Ráth Károly is villámgyorsan megbetegedett. A magyar harcias álláspont szerint mindannyian „*teves lojalitási felfogásból*” cselekedtek, „[popup title="mely azt tartja, hogy a mit a kegyelet ez ünnepéből le lehet csipni, az a legméltóbb áldozat a trón számolyánál" format="Default click" activate="click" close text="Az 1892. február 18-ra hirdett Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi Napló, XVIII. kötet, 319. ülés, 1894. április 9. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1892_17/?pg=0&layout=s (A letöltés ideje: 2017. június 7.)"]”. Wekerle egy fél évvel később íródott bizalmas levelében kifejtette, hogy „*az ország számbavehető közvéleménye a mai közjoggal meg van elégedve*”, de Kossuth temetésén „[popup title="terrorizálva volt" format="Default click" activate="click" close text="Wekerle Pápay Istvánhoz írott, 1894. november 17-én kelt levelét idézi ECKHART: 1927, 378."]

9. A székesfőváros gyászjelentése Kossuth haláláról

[35]

[Tovább a galéria oldalára](#) [36]

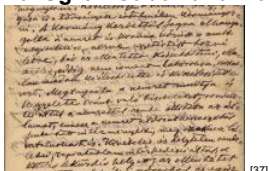
1894. március 23.

Jelzet: MNL OL R 32–No. 3864 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1526 utáni gyűjtemény, 1848/49-es és emigrációs iratok gyűjteménye, Az 1848/49-i forradalomra, szabadságharcra és emigrációra vonatkozó nyomtatványok – Eredeti, gépeelt.

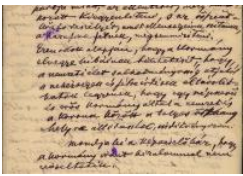
A Hatvani utcát Kossuthról nevezték el, az iskolákban szünetet tartottak, a gyászmenet útvonalán tízezrek gyűltek össze, tömve voltak az erkélyek, az ablakok, az ácsolt tribünök, az épülő házak állványain kialakított ülőhelyek, a padlásablakok, a hordókon, asztalokon, létrákon rögtönzött nézőhelyek. „*Kossuth apánk hűlt tetemeinek a haza földjébe temetéséről*”, „*nagy halottunk egyszerű koporsójának fejedelmén is túli pompával*” való búcsúztatásáról „*a magyar Svejk*”, [popup title="Lowetinszky János" format="Default click" activate="click" close text="Lowetinszky János József (1866–1935): kishivatalnok, naplóiíró.] „*is beszámolt [popup title="naplójában" format="Default click" activate="click" close text="Lásd a Kossuth halála és temetése (1894) című bejegyzést. http://magyarsvejk.blog.hu/ (A letöltés ideje: 2017. június 7.)* Minderre a blog szerkesztője, Balogh János Mátyas, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főlevéltárosa hívta fel a figyelmemet, köszönet érte.]. A Képviselőház nevében Jókai Mór tartott emlékbeszédet, amelyben „*csillagó szónoki bűvészműtárványokkal igyekezett összebékíteni Kossuth emlékét a dinasztiahűséggel*”. [popup title="Herman Ottó" format="Default click" activate="click" close text="Herman Ottó (1835–1914): természetkutató, zoológus, néprajzkutató, régész és függetlenségi párti politikus.]] beszéde „*némi mozgást keltett*”, amikor – az uralkodó esetleges gesztusára utalva – arról a cipruságról szólt, „[popup title="amely a kiengesztelődést jelenti, amelynek megérkezését várták és óhajtották, amely azonban elmaradt!" format="Default click" activate="click" close text="KOVÁCS DÉNES (szerk.): Kossuth emlékalbum. Kossuth halála, temetése és mauzóleumának felavatása. Wodianer F. és Fia, Bp., 1910, 121., 131."]

Wekerle a temetés után – a liberális reformpolitikáját övező bécsi bizalmatlanság dacára – újabb politikai sikert is el tudott könyvelni. A Függetlenségi Párt honorálta a kormány magatartását, és a képviselőház óriási többséggel fogadta el a polgári házasság bevezetéséről szóló javaslatot. Sőt, a kormány egy bizalmatlansági indítványt is túlélt, amelyet 218 szavazattal a 114 ellenében utasított el a ház.

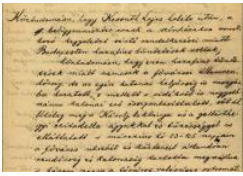
10. Ugron Gábor bizalmatlansági indítványa és Endrey Gyula interpellációja

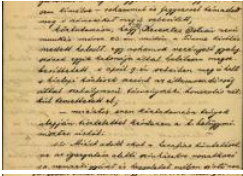
[37]

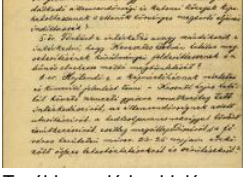
[38]

[39]

[40]

[41]

[Tovább a galéria oldalára](#) [42]

1894. április 11.

Jelet: MNL OL K2–1892–1896–Interpellációk – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Országgyűlési levéltár, Képviselőház és nemzetgyűlés, Elnöki és általános iratok – Eredeti, kézzel írt.

Kettős mérce

Egy salzburgi középiskolában 1975-ben érdekes oktatási kísérletet bonyolítottak le. „Andreas Hofer – szabadsághős, Kossuth Lajos – fanatikus nacionalista?” címmel különböző osztrák tankönyvekből vett szövegeket hasonlítottak össze, melyek „pozitív asszociációkat” tartalmaztak a tiroli, és „többnyire józan távolságtartással” ítéltek a magyar történelmi személyiségről. A diákok is felismerték, hogy valami nincs rendben, és „kritikus olvasásra” van szükség ebben az [popup title="esetben"] format="Default click" activate="click" close text="MALFER, STEFAN: Kossuth und die österreichische Geschichtsschreibung. István Fazekas, Stefan Malfèr, Péter Tusor (Hrsg.): Széchenyi, Kossuth, Baththyány, Deák. Studien zu den ungarischen Reformpolitikern des 19. Jahrhunderts und ihren Beziehungen zu Österreich. Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. XIII. Wien, 2011. 79–89., itt 89.]. Valami hasonlóan kellene történnie a két, „Csak semmi gyengeség” mottóval küzdő államférfi párbajának megítélésekor is. Az osztrák és magyar történetírásnak hosszú évek alatt sikerült eljutni egy semleges, mind az egyoldalú hőskultuszról, mind pedig a gyűlölködő becsmérléstől megszabadított Kossuth-képhez. Ma, amikor a monarchikus múltat gyakran megszépítő, de részben újra is értékelő Habsburg-renezánsz korát éljük – ezt igazolják a kiegyezés százötvenedik évfordulóján eddig megjelent történelmi interjúk is –, Ferenc József, illetve általában a Habsburg-uralkodók megítélése is szükségszerűen revízióra szorul.

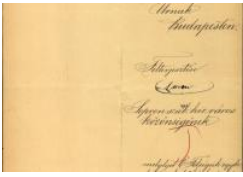
Az alkotmányos engedmények ellenére abszolút uralkodónak nevelt és akképp is gondolkodó Ferenc József számára sem a fél évszázadnyi száműzetés, sem a halál ténye „nem volt elegendő ahhoz, hogy »megbocsásson« politikai ellenfelének, [...] még ha ez a gesztus politikai szempontból a dinasztíának hasznos is lett [popup title="volna"] format="Default click" activate="click" close text="E. CSORBA CSILLA: A Kossuth-mauzóleum építéstörténete. Ars Hungarica, 11. évf. 1983/1–2. sz. 127–158., itt 131.].”. A király közvetlen részvétnyilvánítása és egy állami temetés, tehát a király által fémjelzett állam kérlelhetetlen ellenfelének az állam által szervezett temetése, vagy csak egy koszorú küldése is ezt jelentette volna, ezért ez józan ésszel elképzelhetetlen volt. Thallóczy Lajos helyesen állapította meg: „e részvét ethikailag hazug lehetett volna csupán, komédia a királyra nézve, hogy a mi vajszívű nemzetünkben hasson, s méltatlan Kossuthhoz, kinek nem kellett udvari [popup title="részvét"] format="Default click" activate="click" close text="Idézi BORUS: 1994.].”.

Hűnek lenni a dinasztíához, de egyúttal megmaradni '48-asnak is – ez a két pólus, vagy ahogy Kossuth megfogalmazta, „a közélet hivatalos opportunizmusa” és „[popup title="a kiirthatatlan nemzeti aspirációk önkéntes lüktetése"] format="Default click" activate="click" close text="Magyarország története: 1978, 39–40.].” jól megfér egymás mellett a millennium eufóriájában. Nem egyszer a dualizmus eredményei a forradalom céljaiként jelentek meg, és a '48-as hősök éltetése összefonódott a király [popup title="dicsőítésével"] format="Default click" activate="click" close text="E. CSORBA: 1983, 127.]. [popup title="Márki Sándor"] format="Default click" activate="click" close text="Márki Sándor (1853–1925): történetíró, egyetemi tanár, az MTA tagja.]” akadémikus 1916-ban, Ferenc József halálakor elmondott gyászbeszédében úgy vélekedett, hogy Petőfi ugyanazon király ellen lelkesítette szent háborúra nemzetét, mint aki mellett harcolt a magyarság hatvannyolc évvel később. Miután kifejtette, hogy „a kérelhetetlenül haladó évek bölcs tapasztalatai szolgálhatták azt a varázserőt, mely a nemzet és a király közt való ellentétet nemcsak kiegyenlítette, hanem valóságos szeretetté nemesítette”, arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy Ferenc József akkoriban tulajdonképpen nem is volt magyar király, hanem csak osztrák [popup title="császár"] format="Default click" activate="click" close text="MÁRKI SÁNDOR: I. Ferenc József király emlékezete. Gombos, Kolozsvár, 1916, 4.]. 1894-ben a Függetlenségi Párt gyászjelentése szintén hasonlóan fogalmazott, eszerint „a császárok irtózatos légiói fullasztották vérbe jogainkat és adták bakókézzre [popup title="legjobbainkat"] format="Default click" activate="click" close text="KOVÁCS: 1910, 57.].”. Kossuthot 1894. április 1-jén végleg eltemették. Április közepére a Kossuth-láz is a múlté volt már. A közvélemény megnyugodott, és a királyi Fenségek házasságkötésének 40. évfordulójára készült.

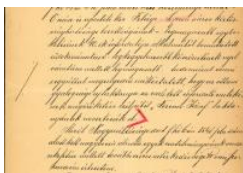
11. Sopron gratuláló felirata, mellékletben a törvényhatóság határozatával, mely szerint a helyi gyalogsági laktanyát Ferenc Józsefről szeretnék elnevezni

[43]

[44]

[45]

[Tovább a galéria oldalára](#) [46]

1894. szeptember 16.

Jelzet: MNL OL K 148-I-1894-3548 – Eredeti, kézzel írt.

Címkék:

[kiegyezés](#) [47]

[Kossuth Lajos](#) [48]

[Ferenc József](#) [49]

[temetés](#) [50]

[dualizmus](#) [51]

Kiadás: 17. évfolyam (2017) 4. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-utolso-parbaj-ferenc-jozsef-es-kossuth-lajos-gyaszszertartasa>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-utolso-parbaj-ferenc-jozsef-es-kossuth-lajos-gyaszszertartasa>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/hu_mnl_ol_k_0026_1894_0650_01.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/borsszemjanko_1877_pages15-15-page-001.jpg

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890002r.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890002v.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890003r.jpg>

[7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890003v.jpg>

[8] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890004r.jpg>

[9] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890004v.jpg>

[10] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890005r.jpg>

[11] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890005v.jpg>

[12] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890006r.jpg>

[13] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890006v.jpg>

[14] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890008r.jpg>

[15] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol/humnlolk0026viii159618890008v.jpg>

[16] <https://www.archivnet.hu/3-a-kossuth-lajos-esetleges-halalakor-kovetendo-magatartasrol>

[17] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a01.jpg>

[18] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a02.jpg>

[19] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a03.jpg>

[20] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a04.jpg>

[21] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a05.jpg>

[22] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a06.jpg>

[23] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a07.jpg>

[24] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi/humnlolr0090i6897a08.jpg>

[25] <https://www.archivnet.hu/4-kossuth-helyzetterkelese-amelyben-onmagat-sajat-nemzete-szamuzottjenek-nevezi>

[26] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/borsszemjanko_1892_pages334-334-page-001.jpg

[27] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/6-belugyminiszteriumi-korlevel-a-hivatalnokok-szamara-elrendelt-reszveteli-tilalomrol/humnlolk0148xiv137418940003r.jpg>

[28] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/6-belugyminiszteriumi-korlevel-a-hivatalnokok-szamara-elrendelt-reszveteli-tilalomrol/humnlolk0148xiv137418940003v.jpg>

[29] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/6-belugyminiszteriumi-korlevel-a-hivatalnokok-szamara-elrendelt-reszveteli-tilalomrol/humnlolk0148xiv137418940005r.jpg>

[30] <https://www.archivnet.hu/6-belugyminiszteriumi-korlevel-a-hivatalnokok-szamara-elrendelt-reszveteli-tilalomrol>

[31] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/hu_mnl_ol_i_0034_1894_0015_1.jpg

[32] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-eszterhazy-miklos-herceg-levele-a-miniszterelnoknek-es-a-belugyminiszternek/humnlolk0467189400091.jpg>

[33] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-eszterhazy-miklos-herceg-levele-a-miniszterelnoknek-es-a-belugyminiszternek/humnlolk0467189400092.jpg>

[34] <https://www.archivnet.hu/8-eszterhazy-miklos-herceg-levele-a-miniszterelnoknek-es-a-belugyminiszternek>

[35] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/9-a-szekesfovaros-gyaszjelentese-kossuth-halalalrol/humnlolr32no38640002.jpg>

[36] <https://www.archivnet.hu/9-a-szekesfovaros-gyaszjelentese-kossuth-halalalrol>

[37] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja/humnlolk0002189218960188r.jpg>

[38] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja/humnlolk0002189218960188v.jpg>

[39] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja/humnlolk0002189218960190r.jpg>

[40] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja/humnlolk0002189218960190v.jpg>

[41] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja/humnlolk0002189218960191r.jpg>

[42] <https://www.archivnet.hu/10-ugron-gabor-bizalmatlansagi-inditvanya-es-endrey-gyula-interpellacioja>

[43] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/11-sopron-gratulalo-felirata-mellekletben-a-torvenyhatosag-hatarozataval-mely-szerint-a-helyi/humnlolk0148i189435480058r.jpg>

[44] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/11-sopron-gratulalo-felirata-mellekletben-a-torvenyhatosag-hatarozataval-mely-szerint-a-helyi/humnlolk0148i189435480058v.jpg>

[45] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/11-sopron-gratulalo-felirata-mellekletben-a-torvenyhatosag-hatarozataval-mely-szerint-a-helyi/humnlolk0148i189435480060r.jpg>

[46] <https://www.archivnet.hu/11-sopron-gratulalo-felirata-mellekletben-a-torvenyhatosag-hatarozataval-mely-szerint-a-helyi>

[47] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kiegyezés>

[48] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kossuth-lajos>

[49] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ferenc-jozsef>

[50] <https://www.archivnet.hu/cimkek/temetes>

[51] <https://www.archivnet.hu/cimkek/dualizmus>